
СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 101

С. А. Крилова, д. ф. н., професор

**КРАСА СВІТОГЛЯДУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК
МЕТААНТРОПОЛОГІЇ**

Анотація. Розглядається краса світогляду в контексті філософського світогляду. Співвідносяться буденний, особистісний та філософський типи світоглядів з міфологічним, релігійним і науковим та концептами «іронія» і «пафос». Аналізується проблема сенсу життя як фундаментальний критерій краси світогляду.

Ключові слова: краса світогляду, буденний, особистісний, філософський світогляд, філософська антропологія, метаантропологія.

С. А. Крылова, д. ф. н., профессор

**КРАСОТА МИРОВОЗЗРЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ
ФИЛОСОФСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ КАК МЕТААНТРОПОЛОГИИ**

Аннотация. Рассматривается красота мировоззрения в контексте философского мировоззрения. Соотносятся быденное, личностное и философское мировоззрение с мифологическим, религиозным и научным, а также с концептами «ирония» и «пафос». Анализируется проблема смысла жизни как фундаментальный критерий красоты мировоззрения.

Ключевые слова: красота мировоззрения, быденное, личностное, философское мировоззрение, философская антропология как метаантропология.

S. A. Krylova, Candidate of Philosophical Sciences, Professor

**WORLDVIEW BEAUTY IN THE CONTEXT
OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY AS METAANTHROPOLOGY**

Abstract. The beauty of world outlook is investigated in the context of philosophical outlook. Everyday, personal and philosophical outlooks are compared with mythological, religious and scientific ones and with the concepts of "irony" and "pathos". The problem of sense of life is analyzed as a fundamental criterion of the beauty of world outlook.

Keywords: beauty of world outlook, everyday, personal, philosophical world outlook, philosophical anthropology, metaanthropology.

Актуальність теми дослідження. Можна припустити, що краса думок в широкому сенсі є гармонійність і чистота мислення – і в логічному, і в естетичному, і в етичному розумінні. Вона виявляється передусім у світогляді і завдяки світогляду людини, адже саме світогляд зумовлює красу або потворність осягнення світу, гармонію або дисгармонію такого осягнення, що, в свою чергу, виявляється і в красі слова, і в красі стилю людини – одязі, манерах тощо, стилю зовнішнього, а також внутрішньо-комунікативного, який виявляє себе у вчинках та стосунках – у красі души.

Отже, міркуючи про красу світогляду, треба говорити не лише про красу думки про світ, а й про красу переживання світу. Саме тому краса світогляду – це вираз цілісності пізнання людиною не лише світу, а й власної особистості; це краса осягнення людиною не лише світу, а й самої себе – гармонія руху свідомості до самосвідомості, а самосвідомості – до самотрансценденції і антропо-трансценденції [7, с. 11].

Який світогляд буде не красивим, а потворним? Для відповіді на це запитання необхідно з'ясувати що таке світогляд. Світогляд – це погляд на світ крізь призму власної особистості або

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

нав'язаних ззовні стереотипів; саме на цій основі розгортається огляд та аналіз того, що відбувається в світі.

Постановка проблеми. Пізнання в своїх найбільш завершених та гармонійних формах сприяє формуванню світогляду. Це дає можливість поставити проблему краси світогляду. Спробуємо проаналізувати феномен краси світогляду в координатах філософської антропології як метаантропології [7, 8].

Що надає світогляду красу? Як краса світогляду впливає на красу вчинків та відносин? В цьому контексті доцільно знову пригадати фразу А. П. Чехова про єдність в людині зовнішнього і внутрішнього вимірів краси. В п'єсі «Дядя Ваня» автор вкладає у вуста доктора Астрова такі слова: «В людині все повинно бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки». Зрозуміло, що мова тут іде про цілісність справжньої краси. Проте в контексті дослідження краси світогляду у даному вислові для нас найбільш цікавим є поняття краси думок та краси душі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В статті «Світогляд» В. Діденко та В. Табачковського у «Філософському енциклопедичному словнику» світогляд визначається через поняття самовизначення людини щодо місця у світі: «Світогляд – це самовизначення людини щодо її місця у світі та її взаємовідносин з ним [3, с. 569]. Автори зазначають, що «світогляд – духовно-практичне утворення, засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявного, бажаного, належного, синтез досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали, це форма само-свідомості людини і суспільства» [3, с. 569]. Пропонується структура світогляду, яка дозволяє зрозуміти його не лише як індивідуальний, а й соціально-комунікативний феномен, який визначає взаємодію людей у суспільстві, тобто світогляд означає не лише відношення людей до себе та абстрактного світу, а й до конкретного Іншого у соціумі. «Світогляд, - зазначають В. Діденко та В. Табачковський, - система принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціальної групи та органічно включаються у людські вчинки й норми поведінки» [3, с. 569].

Звідси логічно здається спроба розділити світогляд на рівні на основі принципів, досвіду, знання та цінностей. Автори зазначають: «Структура світогляду поділяється на такі рівні: світобачення – на основі принципів (антропоцентризм, гуманізм, монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм тощо); світовідчуття – на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, етнічного, класового, суспільного і загальнолюдського); світорозуміння – формується на основі знання; світоспоглядання - на основі мети, цілі, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності (потреба-потреба-інтерес-мета-засоби-результати-наслідки); світосприйняття – на основі цінностей (щастя, любові, істини, краси, добра, свободи, справедливості тощо) [3, с. 569].

Традиційно виділяються типи світогляду, які вказують на його соціально-історичну структуру. В. Діденко та В. Табачковський називають міфологічний, філософський, релігійний, науковий, мистецький світогляди. «Міфологічний світогляд ґрунтується на вірі в надприродні сили, абсолютизуючи досвід окремого роду, племені... Філософський світогляд узагальнює досвід, знання, цінності, волевиявлення особи і людства в їхньому ставленні до світу як цілого... Релігійний світогляд ґрунтується на обоженні надприродних сил... Науковий світогляд ґрунтується на експериментальних та теоретичних знаннях про світ у цілому... Мистецький світогляд ґрунтується на художніх образах та витворах мистецтва...» [3, с. 570]. З такою соціально-історичною та гносеологічною типологією світогляду можна погодитися, проте в ній не вистачає екзистенційно-особистісного виміру.

Для того, щоб звернутися до цього виміру, важливо усвідомити, що світогляд являє собою не лише розуміння тих чи інших предметів світу, а й осягнення зв'язків між ними. Ще Г. В. Ф Гегель в «Науці логіки» прекрасно показав це, що «пізнати означає не що інше, як знати предмет відповідно його певному змісту, - пише він. – Певний зміст містить в собі багатоманітний зв'язок і слугує основою зв'язку з багатьма іншими предметами» [2, с. 163]. Зрозуміло, що в контексті світогляду це стосується не об'єктів, а й суб'єктів, людей; природа світогляду полягає у встановленні зв'язків між елементами природного, соціального та особистісного буття, це знову виводить нас на розуміння світогляду як суперечливої єдності екзистенційно-особистісного та комунікативного в бутті людини.

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В цьому контексті доцільно звернутися до екзистенціальних вимірів світогляду, які запропонував Н. Хамітов в своєму дослідженні «Філософія: буття, людина, світ» [7]. Але передусім зупинимось на визначенні світогляду, яке дає цей автор. З його точки зору «світогляд – це система найбільш глобальних цінностей, цілей та ідеалів людини. Світогляд є не тільки щось замкнене у межах психічної реальності. Це – спосіб взаємодії зі світом, спосіб відкритості світу» [7, с. 21]. Осягаючи екзистенціальні різновиди світогляду, Н. Хамітов виділяє буденний, особистісний та філософський світогляд. Аналізуючи буденний світогляд, автор пише: «Буденний світогляд є передусім результат впливу родини та того соціального середовища, в яке людина включена в дитячі та підліткові роки життя. Буденний світогляд є сукупністю соціальних стереотипів свого часу» [7, с. 23-24]. Н. В. Хамітов акцентує увагу на несамостійному, некритичному, нетворчому характері буденного світогляду.

На відміну від буденного світогляду, особистісний виступає «самостійним і вільним... досягненням особистості, яка долає вплив середовища, що тисне на неї з дитинства [7, с. 26]. Він притаманний людині, яка прагне сама формувати думки, цінності та умови життя. «Це світогляд, що самоусвідомлює та самопізнає...» – зазначає автор [7, с. 26]. Людина з таким світоглядом налаштована на постійну рефлексію, яка дозволяє долати власні межі, налаштовує на трансцендування. Тому особистісний світогляд – не лише критичний світогляд, а й творчий [7, с. 26].

Філософський світогляд, на думку Н. Хамітова, – не тільки самостійний, критичний, творчий, а й глибинно цілісний. Автор пише: «Філософський світогляд є ступінь зрілості особистісного – це особистісний світогляд, що здобув системність та внутрішню цілісність» [8, с. 27]. На відміну від людини з буденним світоглядом, людина з філософським світоглядом, розвиває його все життя. «Філософський світогляд є складніша та нестомна робота духу, що долає власну обмеженість» [7, с. 28].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Спробуємо співвіднести екзистенціальну типологію світогляду (буденний, особистісний та філософський) - з соціально-історичною, згідно з якою світогляд зазвичай поділяється на міфологічний, релігійний та науковий. Зі сказаного вище очевидно, що і міфологічний, і релігійний, і науковий типи світогляду є не просто його історичними щаблями, які змінюють один одного, вони також співіснують у кожній епосі, в тому числі і в сучасності. Це дозволяє припустити, що міфологічний, релігійний та науковий світогляди можуть мати і буденні, і особистісні, і філософські виміри.

Постановка завдання. Застосування даного підходу до світогляду, як погляду на світ крізь призму власної особистості або нав'язаних ззовні стереотипів.

Виклад основного матеріалу. Якщо припустити, що буденний світогляд має людина, яка не прагне до розвитку та подолання своїх меж і завжди є об'єктом для маніпуляцій з боку політиків, реклами, керівників, то на перший погляд здається, що буденний світогляд є потворним та дисгармонійним. Адже буденний світогляд, який формується на ранніх етапах життя, в дорослому віці застигає, зупиняється в своєму розвитку. В результаті він розвивається під впливом переважно зовнішніх чинників; традиції та звичаї тієї країни та народу, де народилася людина з буденним світоглядом, так впливають на неї, що деактуалізують особистість – свободу мислення, дії, вчинки. Фундаментальною основою світогляду людини з буденним світосприйняттям є ідеологія або релігія в залежності від соціального середовища.

Однак, з іншого боку, буденний світогляд можна вважати по-своєму красивим. Це проявляється в націленості на створенні атмосфери душевності в повсякденних стосунках (передусім сімейних), налаштованості на турботу, відповідальність, людяність і повагу до членів своєї родини. Буденний світогляд не має цілісності, але в ньому є цільність, певна завершеність та гармонійність, що дарує відчуття душевної повноти життя.

Зрозуміло, що буденний світогляд може бути лише відносно красивим, відображаючи відносну красу спрощених ідеологічних та релігійних принципів, які його зумовлюють. А от у кризових ситуаціях такий світогляд може ставати гранично потворним, штовхаючи людину до руйнівних дій, які особливо страшні в тоталітарних соціумах.

Особистісний світогляд, долає обмеженість буденного; йому притаманні такі риси, як свобода думки та незалежність вчинків, проте свобода носія особистісного світогляду часто-густо стає

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

свавіллям й призводить не лише до виникнення конфліктів особистості та світу, а й криз самої особистості. У людини з особистісним світоглядом може не вистачати гнучкості та мудрості, тому вона вчиться переважно на своїх помилках, і робить вчинки, що причиняють біль Іншому.

З іншого боку, критичність та самостійність особистісного світогляду дає можливість долати стереотипи та кліше свого часу, відкриває здатність пізнавати та творити, пробуджує від морального та особистісного сну, актуалізує усвідомлення своїх сил та енергій. Людина починає дивитися на світ творчо, в неї розкривається духовне начало, яке відрізняє її від всіх інших живих істот. Саме особистісний світогляд відкриває справжній сенс свободи як свободи творчості та самореалізації.

Якщо згадати, що особистісний світогляд є корелятом граничного буття людини [7, с. 221-284], то її краса проявляється в гранично самостійній цілеспрямованості, яка налаштовує на досягнення неповторних цілей та завдань свого життя. Це проявляється у волі до влади і волі до пізнання та творчості, які ведуть до подолання меж як особистості так і суспільства. Проте таке подолання може бути вельми трагічним, адже веде людину до самотності, тому і краса особистісного світогляду зазвичай також є трагічною. Усвідомлена в особистісному світогляді воля до влади і воля до пізнання й творчості актуалізує людину на дії, які трансформують світ не лише особистості, а й суспільства. Краса цілеспрямованості особистісного світогляду, на відміну від краси світогляду буденного, – це краса тріумфу особистісно зумовленої волі та руху до своєї внутрішньо заданої мети; проте така мета, як показує людська історія, може бути й соціально деструктивною, перетворюючи красу носія особистісного світогляду на потворність.

На відміну від особистісного, філософський світогляд породжує красу цілісності світогляду, що веде до змін як в глибині особистості, так і в соціально-комунікативному просторі. Філософський світогляд об'єднує красу цільності буденного світогляду, що налаштований на душевність і турботливість родинних відносин, та красу цілеспрямованості особистісного світогляду, що спрямований на соціальний успіх, відтворюючи цілісність як єдність горизонталі-цільності буденного світогляду та вертикалі-цілеспрямованості особистісного світогляду. Для людини з філософським світоглядом глибинно органічні цінності любові, свободи й толерантності, що дає можливість любити себе та Іншого, принаймні бути толерантним і до себе, і іншого.

Краса філософського світогляду полягає у мудрому оптимізмі, який дозволяє людині не лише позитивно мислити, а й позитивно діяти; така діяльність означає не лише розвиток у заданих суспільними стереотипами межах, а й можливість долати ці межі. Розвиваючи ідеї М. Бердяєва, можна стверджувати, що філософський світогляд спрямовує людину до творчості, однак це не лише творчість продуктів культури, а й творчість вчинків і відносин, творчість самого буття.

Буденним міфологічний світогляд є тоді, коли людина некритично та фанатично сприймає запропоновану картину світу; саме в замкненості буденного міфологічного світогляду проявляється його потворність. Особистісним міфологічний світогляд стає в тому випадку, коли міфологеми сприймаються критично, більше того, творяться особистістю; проте тут можливий фанатизм і залежність від власних міфологем. Це зумовлює граничну потворність особистісних проявів міфологічного світогляду. Міфологічний світогляд набуває філософський вимір тоді, коли міфологія наповнюється не лише творчою цілісністю, а й відкритістю й раціональністю і набуває красу довершеності та буттєвості.

Релігійний світогляд має буденний вимір, якщо прийняття сакральних цінностей обертається на ритуальність, що породжує особливий релігійний, а не міфологічний фанатизм. В результаті релігійний світогляд набуває потворних форм, які кінець кінцем призводять до релігійної ворожнечі. Особистісний вимір релігійного світогляду, з одного боку, означає сумніви в постулатах тої чи іншої релігійної системи, а з іншого, може призводити до граничного релігійного фанатизму, який руйнує свободу та життя величезних мас людей. Тут також маємо граничну потворність, яка є явною чи прихованою за тими чи іншими релігійними постулатами.

Релігійний світогляд набуває філософський вимір, розгортаючи критичність, самостійність та творчий характер, які долають ціннісну замкненість, креативну відстороненість і ритуальність релігійного світогляду. Яскравим представником релігійного світогляду в його філософському вимірі є Римський папа Іоан-Павло II, який дав потужний імпульс до творчості і толерантності не

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

тільки сучасному католицизму, а й всьому християнству. Отже, релігійний світогляд в його філософському вимірі набуває справжньої краси та істинності.

Науковий світогляд має буденний вимір в тому випадку, коли він є стереотипним, таким, що не несе нове знання, а отже, - обмеженим і некрасивим. Особистісний вимір він набуває тоді, коли породжує креативність.

Філософським вимір наукового світогляду спричинюється наповненням наукової творчості онтологічним та етико-гуманістичним смислом. Яскравими представниками наукового світогляду в його філософських виявах був А. Ейнштейн, який зробив парадигмальний переворот у фізиці та А. Сахаров, який поставив проблему моральної відповідальності науки і науковця перед суспільством. Отже, науковий світогляд в його філософському вимірі – це вищий прояв краси теоретичного пізнання і практики, заснованої на цьому пізнанні.

Цікавим є співвіднесення буденного, особистісного та філософського світоглядів з концептами «іронія» та «пафос», які є фундаментальними світоглядними векторами розвитку і особистості, і суспільства. Спробуємо окреслити їх природу. Це дасть, на нашу думку, можливість описати красу або потворність світогляду. Пафос – це пристрасть, цілеспрямованість та безкомпромісність, іронія – це відсторонено-комічне сприйняття світу, деконструкція всього пафосного. Цілком можна погодитися з визначенням іронії як здатності людини «до комічного сприйняття пафосу у власній чи чужій життєвій стратегії» [6, с. 79-80].

Якщо пафос – це пристрасть, яка супроводжує креативність, направлену на трансформацію світу, то іронія – це також пристрасть, яка пов'язана з особливою креативністю, яка обмежує надмірну трансформацію світу. На перший погляд здається, що пафос є вираз пасіонарності людини, а іронія демонструє недостатню пасіонарність, проте більш глибоке проникнення в проблему показує, що іронія може мати власну пасіонарність, іншими словами, іронія сама може ставати пафосом. Типовим прикладом є іронія ситуації постмодерну. Отже, іронія можлива лише на основі пафосу; однак і справжній, а не показний пафос набуває свою дійсність лише у взаємодії з іронією, яка гальмує в ньому прямолінійні й тоталітарні прояви.

Буденний світогляд може бути зіставлений передусім з пафосом, особистісний світогляд – з іронією, а філософський – з гармонійним поєднанням іронії та пафосу. Розвиток філософського світогляду, в якому гармонійно поєдналися іронія та пафос, дає можливість людині набути свободу й красу мислення, усвідомити свій справжній сенс життя, своє призначення.

Сказане дозволяє припустити, що прояснення сенсу життя є фундаментальним критерієм краси світогляду. Розглянемо це докладніше.

Питання про сенс життя, яке актуалізується в моменти екзистенційного вибору, є унікальним для кожної особистості. Тому однозначної відповіді на нього не може бути. Можна цілком погодитися зі словами М. Бердяєва: «Хоча я не знаю смислу життя, але пошук смислу вже дає смисл життя, і я присвячу своє життя цьому пошуку смислу» [1, с. 85]. Згідно з М. Бердяєвим, сама присвята життя пошуку смислу породжує суто людське життя – життя осмислене, наповнене смислом, а отже – справжнє. Смысложиттєвий пошук стає умовою ствердження повноти життя.

Проте можлива і інша точка зору. Сенс людського життя – у самому факті життя. Наприклад, А. Камю вважає, що людина зв'язана з життям не пошуком сенсу, а інстинктивно. Така позиція знецінює сенсожиттєве поривання, робить його зайвим, таким, що приносить лише страждання. Більше того, це знищує такий екзистенціал як надія. На думку А. Камю, це звільняє людину від тиску часу, від постійної турботи будувати майбутнє. «Людина без надії, - пише А. Камю, - усвідомлюючи себе такою, більш не належить майбутньому» [4, с. 23]. Однак, якщо втрачається надія, втрачається і віра в життя, і тоді людину переповнює відчуття абсурдності власного існування. Образ «Стороннього», створений А. Камю в однойменній повісті прекрасно ілюструє це. Таким чином, відсутність сенсу життя за влучним висловом В. Франкла породжує «екзистенційний вакуум», адже саме «дійсне прагнення до сенсу є... «цінністю задля виживання» [5, с. 7].

Смисл життя повинен бути знайдений кожною людиною. В пошуках смислу особистість реалізує притаманні тільки для неї здібності та задатки, її світогляд розгортається, набуваючи красу та цілісність.

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Виходячи з методологічних можливостей метаантропології, проаналізуємо осягнення сенсу життя у людей з буденним, особистісним та філософським світоглядом.

У людини з буденним світоглядом сенс життя полягає в задоволенні первинних потреб, турботі про здоров'я та продовження свого роду через народження та виховання дітей; саме це породжує глибинні сенсожиттєві цінності такого світогляду. Їх продуктивний сенс полягає у творенні простору душевного спілкування, яке, по суті, є висхідною цінністю буденного світогляду. Проте душевне спілкування відчужене від духовного, а тому розчиняється у більш простих, «базових» цінностях.

У людини з особистісним світоглядом сенсожиттєві цінності набувають характер принципів. Вони мають конструктивний характер, якщо спрямовані на актуалізацію та розвиток особистості й створення нею артефактів культури; але якщо дані принципи укорінені виключно у волі до влади, то знаходження смислу в її аксіологічних межах породжує деструктивний характер; у владному пориванні, яке трансцендує людину за межі буденності, сила досить часто домінує над добром, а тому спотворює внутрішню красу людини – і красу вчинків, і красу відносин.

Людина, що має філософський світогляд, набуває сенсожиттєві цінності та принципи свободи, любові і толерантності. Вони спрямовують людину та спільноту, на вихід творчості за межі об'єктивної у творення самого життя, духовно-душевної та соціальної взаємодії.

Висновок. Отже, сенсожиттєві цінності і принципи в цих трьох екзистенційних вимірах світогляду суттєво відрізняються. Але є загальна риса, що пронизує ці три виміри – самореалізація особистості у суспільстві, яку можна розуміти як розвиток всіх здібностей і потенційних можливостей особистості і спільноти особистостей.

Література

1. Бердяев Н. Самопознание / Н. Бердяев - М., 1991. – 446 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики – М.: Мысль, – 1974. – 452 с.
3. Діденко В. Світогляд / В. Діденко, В. Табачковський // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, – 2002. – С. 569.
4. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде.//Сумерки богов. - М., 1987. – С. 223.
5. Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз): [монографія] / С. Крилова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. – 344 с.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл – М., 1994. – 368 с.
7. Хамитов Н. Философский словарь: человек и мир / Н. Хамитов, С. Крылова – К.: 2006. – 308 с.
8. Хамитов Н. В. Философия. Бытие. Человек. Мир / Н. В. Хамитов – К.: КНТ, 2006. – 456 с.
9. Философская антропология: словарь / Под ред. Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2014. – Видання 2-е. – 472 с.